

Komunikativní kompetence

Úvod

Základním cílem výuky cizího jazyka je získání komunikativní kompetence. Je to způsobilost ke komunikativnímu chování, umožňující člověku realizovat komunikativní potřeby a záměry, a to způsobem přiměřeným konkrétní situaci a obvyklým v daném jazykovém společenství. To znamená, že nestačí jen umět vytvářet gramaticky správné věty, ale především znát pravidla pro jejich správné použití. Komunikativní kompetence může být úplná nebo dílčí, podle potřeb žáka. V současné době je úroveň komunikativní kompetence definována v deskriptorech [Společného evropského referenčního rámce pro jazyky \(A1-C2\)](#).

Doporučená literatura

- CUQ, J.-P., GRUCA, I. *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*. Grenoble : PUG, 2003. 452 s. ISBN 2 7061 1082 1.
- CUQ, J.-P. *Dictionnaire didactique du français langue étrangère et seconde*. Paris : CLE International, 2003. 303 s. ISBN 209-033972-1.
- JELÍNEK, S. K některým rysům současné didaktiky cizích jazyků. In *Cizí jazyky*, r. 35, 1991-92, č. 5, s. 152-157.
- KYLOUŠKOVÁ, HANA. *La compétence de communication et le CECR*. Brno : Školní vzdělávací programy na Portálu Pdf MU, 2006. 10 s.
- KYLOUŠKOVÁ, H. Pour une démarche interculturelle. In *Romanistické studie - Studia Romanistica 4*. Ostrava : Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2004. s. 247-253. ISBN 80-7042-674-8.
- MOIRAND, S. *Enseigner à communiquer en langue étrangère*. Paris : Hachette, 1990. 188 s. ISBN 2 01 0169654.
- PUREN, C. *Se former en didactique des langues*. Paris : Ellipses, 1998. 191 s. ISBN 2729857621.
- Společný evropský referenční rámec pro jazyky*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. 267 s. ISBN 80-244-0404-4.
- Un cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer*. Paris : Conseil de l'Europe / Les Editions Didier, 2001. ISBN 227805075-3.
- VESELÝ, J. Princip komplexnosti při vyučování cizímu jazyku. In *Cizí jazyky ve škole*, r. 33, 1989-1990, č. 5, str. 193-200.
- VESELÝ, J. Vztah lexika a gramatiky při osvojování cizího jazyka. In *Cizí jazyky ve škole*, r. 33, 1978-1979, č. 5, str. 199-210.

Komunikativní kompetence spočívá na souboru několika dílčích kompetencí, jejichž rozdělení se v různých didaktických dokumentech liší. *Společný evropský referenční rámec pro jazyky* např. vymezuje kompetence komunikativní (lingvistické, sociolingvistické, pragmatické) a všeobecné (předpokládající znalost sociokulturního prostředí a reálií zemí, ve kterých se studovaným jazykem hovoří) jako cílové kompetence jazykové výuky. Následující rozdělení je symbiózou mezi koncepcemi českými a francouzskými.

1) Lingvistická kompetence

Lingvistická kompetence je základní kompetence, bez níž ostatní nemohou existovat. Je to znalost celkového systému daného jazyka, tj. pravidel tvoření slov a slovních tvarů (paradigmatiky), významu jazykových prostředků, užití a fungování jazykových jednotek v řeči apod., a schopnost formulovat a interpretovat gramaticky správné věty. Tato kompetence vyžaduje znalost jazykových prostředků (slovní zásoba, gramatika, fonologie, pravopis) nezbytných pro realizaci funkcí jazyka a zahrnuje všechny čtyři řečové dovednosti (poslech, čtení, mluvení, psaní). Vztah jazykových prostředků a řečových dovedností je vztahem mezi prostředkem a cílem, přičemž cílem při osvojování jazyka jsou řečové dovednosti a jazykové roviny jsou prostředkem k jeho dosažení.

Lexikální kompetence

Lexikální kompetence je znalost slovní zásoby daného jazyka a schopnost ji používat. Komunikativní přístup vyžaduje, aby při specifikaci jazykových prostředků měl výchozí postavení lexikální obsah. Výzkum frekvence výskytu slov ukázal, že i s pomocí malého lexikálního minima se dá ve třídě komunikovat na přiměřené úrovni.

Gramatická kompetence.

Správně vybraný lexikální obsah hraje také důležitou roli při výběru gramatického obsahu, ten musí vycházet z komunikativně chápané gramatiky. Důležitá je tedy vyváženost vztahu lexika a gramatiky.

Fonologická a ortografická kompetence

Fonologická a ortografická kompetence mají odlišný charakter. Jejich pomocí se jazyk materiálně realizuje navenek v ústní a psané formě. Organicky tedy navazují na lexikálně-gramatické prostředky, a tím se řídí jejich výběr. I v tomto případě má rozhodující slovo funkční hledisko. Upřednostňujeme takové jevy, bez kterých se v ústní a písemné komunikaci nemůžeme obejít.

2) Sociolingvistická kompetence

Sociolingvistická kompetence se zabývá znalostmi a dovednostmi, které jsou zapotřebí ke zvládnutí společenských dimenzí užívání jazyka. Spočívá ve znalosti a respektování společenských a kulturních pravidel a norem daného jazyka, jako jsou např. řečové zdvořilostní normy, vzdálenost při hovoru, gestikulace, výrazy lidové moudrosti (idiomy, přísloví, všeobecně známé citace, klišé), klení, humor, konotace slov, rozdíly mezi funkčními styly jazyka (formální, neutrální, familiární, důvěrné), nářečí a přízvuk (regionální, cizí) atd. Zahrnuje také schopnost rozpoznat lingvistické markery sociálních vztahů, tj. např. příslušnost ke společenské třídě, regionu, národu, etniku, profesní skupině apod.

Výběr vhodné formy sdělení záleží především na kontextu a [komunikativní situaci](#). Pro komunikaci je nezbytné vědět jak použít jazykových prostředků v dané komunikativní situaci.

Sociolingvistická kompetence tedy vyžaduje analýzu [komunikativního záměru](#), sociálních a psychologických vztahů mluvčích (postavení a sociální zařazení mluvčích, věk, pohlaví), místa, času a momentu komunikace (kdo, s kým, kde, jak, proč a kdy) a dále dobrou znalost zeměpisu, historie, kultury, sociologie, umění, náboženství apod. dané země.

3) Pragmatická kompetence

Pragmatická kompetence se zabývá tím, jak uživatel jazyka zná principy, podle nichž jsou sdělení organizována, strukturována a uspořádána (diskurzivní kompetence), používána k vyjádření komunikativních funkcí (funkční kompetence), uváděna v takovém sledu, který odpovídá interakčním a transakčním schémátům (kompetence výstavby textu). Diskurzivní kompetence umožňuje rozeznat, identifikovat a tvořit různá sdělení písemná (reklamu, informace, rozhovor, povídku, vyprávění, apod.) a ústní (hlášení na nádraží, letišti, v obchodních domech, rozhlasové nebo televizní pořady). Funkční kompetence se zabývá použitím mluvených projevů a písemných textů v aktu komunikace k určitým funkčním účelům, např. poskytování a hledání informací, přesvědčování, navazování kontaktů s lidmi, popis, komentář, vypravování, argumentace aj.

4) Strategická kompetence

Spočívá v použití verbálních i neverbálních prostředků (strategií), které mohou být použity v případě nedostatečné performance. Jde o tzv. kompenzační vyjadřování (reformulace, synonyma, popis, gesta a mimika, hledání pomoci prostřednictvím mateřského nebo jiného cizího jazyka atd.), které by mělo být nacvičováno v průběhu výuky jazyka.

5) Kulturní a interkulturní kompetence

K tomu, abychom se mohli patřičně bavit s příslušníky jiné kultury a správně se zachovali v cizím kulturním prostředí, potřebujeme také znalosti o této jiné kultuře. Kultura je celistvý systém významů, hodnot a společenských norem, kterými se řídí členové dané společnosti a které prostřednictvím socializace předávají dalším generacím, tj. dějiny, zeměpisná poloha, obyčeje, příbuzenské systémy, rozdíly v pohlaví, partnerské a generační vztahy, obřady, názory apod., zkrátka vše, čím se jejich identita odlišuje od jiné. Proniknout do kultury a myšlení jiného národa prostřednictvím jazyka, znamená překročit pomyslné hranice a usnadnit komunikaci mezi lidmi a jejich kulturami. Získat [interkulturní kompetenci](#) znamená, že si uvědomujeme odlišnosti, dovedeme na ně vhodně reagovat a zároveň se učíme lépe chápat podstatu vlastní kultury.

Závěrem

Komunikativní přístup ve výuce cizích jazyků vystřídal výuku založenou na záměru zprostředkovat žákovi exaktní gramatický systém daného jazyka. Těžištěm je umět se spíše porozumět v cizím jazyce. Vedle obecných kompetencí, které žáci nabývají zásluhou svých předchozích zkušeností, patří mezi kompetence uživatele jazyka kompetence komunikativní, což je dovednost operovat prostředky daného jazyka v produktivních i receptivních řečových činnostech, a to adekvátně v daných konkrétních komunikativních situacích v souladu s běžným územím v zemi daného jazyka.

La compétence de communication

La compétence de communication est une capacité d'utiliser les énoncés adéquats à une situation donnée conformément aux contextes sociaux du pays. Elle suppose donc non seulement la maîtrise du système de la langue mais aussi, et surtout, les règles de son emploi. La compétence de communication repose sur la combinaison des composantes suivantes :

La compétence linguistique

C'est la composante de base. Elle consiste à pouvoir formuler et interpréter des phrases grammaticalement correctes et composées de mots pris dans leur sens habituel.

Elle exige, à la réalisation des actes de parole, la maîtrise de la compréhension et expression orales et écrites, en fonction de la connaissance des éléments lexicaux, des règles de morphologie, de syntaxe, de grammaire sémantique et de phonologie nécessaires pour pouvoir les pratiquer.

La compétence lexicale. C'est la connaissance du vocabulaire et la capacité de l'utiliser. Il s'agit a) d'éléments lexicaux : des formules stéréotypées (*bonjour, comment ça va*), des locutions figées (*il a cassé sa pipe - il est mort*), des structures figées (*pouvez-vous me passer...*), etc. ; b) d'éléments grammaticaux : articles, quantitatifs, démonstratifs, pronoms personnels, interrogatifs et relatifs, possessifs, prépositions, auxiliaires, conjonctions).

La compétence grammaticale. C'est la connaissance des ressources grammaticales de la langue et la capacité de les utiliser : la morphologie et la syntaxe.

Les compétences phonologique et orthographique. Elles supposent une connaissance de perception et de la production et une aptitude à percevoir et à produire.

Exemple : « *Il pleut* » est le verbe impersonnel qui désigne le phénomène météorologique de la pluie.

La compétence sociolinguistique

Consiste à recourir au contexte et/ou à la situation de communication pour choisir la forme à donner au message à construire ou pour donner un sens au message reçu.

Elle exige l'analyse de l'intention de communication, des relations sociales et psychologiques des interlocuteurs, du lieu et/ou du moment de communication : statut, rôle, âge, rang social, sexe, lieu de l'échange (qui parle ?, à qui ?, où ?, comment ?, pourquoi ? et quand ?).

Cette composante est aussi « culturelle ». Elle est liée au vécu quotidien de l'étranger dont on apprend la langue. L'utilisateur de la langue doit adapter son comportement verbal au système de valeurs de la culture étrangère :

- règles des relations sociales (usage et choix des salutations, usage et formes d'adresse – *Monsieur le Directeur, Monsieur, Jean, Chéri*),
- règles de politesse (montrer de l'intérêt pour la santé de l'autre, exprimer l'admiration, soucis, etc.),
- expressions de la sagesse populaire (expressions idiomatiques – *les petits ruisseaux font les grandes rivières*),
- distance, gestuelle, jurons, humour,
- différences de registre (officiel : *Messieurs, la Cour !*, formel : *La séance est ouverte*, neutre : *Pouvons-nous commencer ?*, informel : *On commence ?*, familier : *On y va ?*, intime : *Alors, ça vient ?*),
- dialecte et accent (national, régional, étrangère), etc.

Cette composante exige un certain nombre de connaissances factuelles (dites/ne dites pas, faites/ne faites pas) de préférence fondée sur un bagage géographique, historique, économique, sociologique, religieux, artistique, etc.

Exemple : « *Il pleut* » peut signifier, selon les circonstances :

- je constate un fait météorologique,
- ferme donc la fenêtre,
- je ne sors pas avec toi,
- ce n'est pas la peine d'arroser le jardin,
- j'ai le cafard, etc.

La compétence pragmatique, discursive ou textuelle

Permet de distinguer et d'identifier différents messages (publicité, conversation, récit, discours officiels, conte, etc.). C'est elle qui répond au « pourquoi ? » de la composante sociolinguistique.

Elle consiste à recourir aux stratégies de construction ou de lecture qui conviennent aux types de discours à produire ou à comprendre, qu'il s'agisse d'énoncés écrits ou oraux. C'est pourquoi on sensibilise l'apprenant aux différents types de discours et à la notion d'acte de parole.

Cette composante exige :

a) **pour la production** de textes écrits ou oraux (exposés, descriptions, narrations, résumés, exposés, argumentations, lettres, etc.) : la maîtrise :

- de la structuration au moyen de connecteurs logiques ou chronologiques,
- de la cohérence textuelle, de la disposition typographique,
- de la mise en valeurs de certains éléments
- du protocole de présentation, etc.,

b) **pour la compréhension** des textes mentionnés ci-dessus, mais aussi de messages écrits publics (informations, règlements, publicités, avertissements, affiches, tracts, etc.) ou de messages oraux (annonces dans les gares, aéroports, supermarchés, émissions de radio ou de TV, débats, etc.) la maîtrise des aptitudes mentionnées pour la production, mais aussi la capacité :

- d'interpréter les présupposés du texte et ses intentions,
- de rattacher le produit de la lecture ou de l'écoute à ses propres connaissances ou expériences,
- de fournir les informations manquantes ou omises délibérément.

La compétence stratégique

Consiste à recourir à divers moyens, linguistiques ou non, pour permettre la communication en dépit d'une maîtrise imparfaite de la langue.

Cette composante exige d'accepter comme normales ses propres lacunes - elles existent aussi en langue maternelle - plutôt que de renoncer à communiquer.

Elle consiste aussi à recourir aux biais possibles (reformulation, substitution par un terme générique, un synonyme, un pronom), description ou définition, gestes ou mimiques, appel à l'aide, etc.

Exemple : *Il tombe de l'eau du ciel* (paraphrase), *Quel temps !... comment dit-on... il...* (appel à la compétence de l'autre).

La compétence culturelle et interculturelle

La conscience et la compréhension des relations (ressemblances et différences distinctives) entre le monde d'où l'on vient et le monde de la communauté ciblée sont à l'origine d'une prise de conscience interculturelle. Cette prise de conscience inclut la conscience de la diversité régionale et sociale des deux mondes. Elle s'enrichit également de la conscience qu'il existe un plus grand éventail de cultures que celle véhiculées par les langues maternelle et étrangère de l'apprenant. Cela aide à les situer toutes deux en contexte.

Les aptitudes et les savoir-faire interculturels comprennent :

- la capacité d'établir une relation entre la culture d'origine et la culture étrangère ;
- la sensibilisation à la notion de culture et la capacité de reconnaître et d'utiliser des stratégies variées pour établir le contact avec des gens d'une autre culture ;
- la capacité de jouer le rôle d'intermédiaire culturel entre sa propre culture et la culture étrangère et de gérer efficacement des situations de malentendus et de conflits culturels.